

Úloha velitelů a kolektivů jednotek při upevňování uvědomělé vojenské kázně

V druhé polovině loňského výcvikového roku přijalo velení ČSLA mimořádná opatření k upevňování kázně v ČSLA. Také rozkaz ministra národní obrany na letošní výcvikový rok hodnotí dosažené výsledky při upevňování kázně a boji proti mimořádným událostem a vytyčuje opět řadu konkrétních úkolů na tomto úseku práce a života ČSLA.

Nezasvěcený a nepoučený pozorovatel by mohl z těchto skutečností vyvozovat falešný závěr, že v ČSLA se úkoly v oblasti upevňování kázně a morálně politického stavu neplní, a proto se stále opakuje. Takový závěr by se opíral o představu, že

— ČSLA je stabilní, neměnná sociální organizace,

— kázeň je nějaká cílová meta, ke které směřuje úsilí všech příslušníků ar-

mády a po jejímž dosažení je úkol splněn.

Skutečnost je samozřejmě v obou případech jiná.

ČSLA je sociální organizací, jejíž struktura je výrazně dynamická, proměnlivá, variabilní. V krátkých, několikaměsíčních intervalech se vyměňuje podstatná část počtu vojenských jednotek, nejvýrazněji vojáků základní služby, ale i vojáků z povolání. Již z toho je zřejmé, že vojenská kázeň je nikdy nekončící proces. Uvědomělá vojenská kázeň, která je jedním ze základních principů výstavby socialistické armády, není kromě toho nějakým samoúčelným cílem života armády, ale organickou součástí jejího života, nezbytným předpokladem a nástrojem úspěšného plnění hlavních úkolů. Z těchto základních hledisek vychází i tento článek o úloze velitelů a kolektivů jednotek při upevňování uvědomělé vojenské kázně.

Pochopení úlohy velitelů a kolektivů jednotek při upevňování uvědomělé vojenské kázně předpokládá ujasnění si jejich vzájemných vztahů.

Z filozofického hlediska můžeme analyzovat vztah velitel — kolektiv jednotky jako dialektický rozpor. Ve specifické podobě se v tomto vztahu odrážejí všechny obecné znaky dialektického rozporu: protikladnými stránkami rozporu jsou velitel — kolektiv. Tyto protiklady se vzájemně předpokládají a podmiňují, existují

v jednotě i v neustálém, nepřetržitém „napětí“. Určující stránkou rozporu velitel — kolektiv jednotky je velitel. Rozpor velitel — kolektiv jednotky je zdrojem vývoje vojenské jednotky, zdrojem její vycvičenosti, sešrnutí, bojovosti, bojového soudružství, zdrojem pevného, neřádkovaného kamarádství. Z této stručné charakteristiky vyplývají dva závěry:

1. Vojenská jednotka a vojenský kolektiv nejsou totožné pojmy. Kolektiv je součástí vojenské jednotky, nevzniká

ovšem automaticky, živelně, ale musí být cílevědomě a nepřetržitě formován.

2. Určující úloha při formování kolektivu jednotky připadá veliteli.

Budeme se dále zabývat podrobnějším rozborům těchto dvou závěrů.

Jsou ještě velitelé, kteří z pouhého faktu, že vojáci se zabývají společnou činností v přísně organizovaných jednotkách s přesně vymezenými cíli činnosti, povinnostmi a právy, dělají závěr, že jednotka je kolektivem. Zaměřují se jen na organizační a výcvikovou stránku věci. Z faktů, že soubor pohromadě žijících a pracujících vojáků ovlivňuje vždy v určitém směru, hloubce a kvalitě každého jednotlivce, že uvnitř jednotky pracují členové KSC a SSM, že jde v armádě o činnost s vyhraněně třídním zaměřením, že je přísná organizovanost a pevný systém vzájemných služebních vztahů, dělá se falešný závěr: vojenská jednotka a bojový kolektiv jsou totožné pojmy a jde jen o stupeň vycvičenosti.

Ze sociologického hlediska jsou vojenské jednotky typem malých sociálních skupin s převládajícím neosobním pojítkem. Někteří autoři je označují jako formální skupiny. Příslušníci skupin do nich nevstupují na základě vlastní volby, ale jsou do nich vřazováni nezávisle na svých přáních, ale naopak v závislosti na objektivních společenských požadavcích, které vyplývají z potřeb obranyschopnosti země. Objektívni potřeby rozhodují o teritoriálním umístění skupiny, o jejím způsobu a režimu života a z velké části i o profesionálním zařazení každého jednotlivce v rámci skupiny. Skupina je ovládána systémem formálních vztahů a vazeb, jejichž realizátorem a nositelem je velitel. Formální hodnotový systém, který je závazný pro všechny příslušníky vojenské jednotky, je dán přísahou, vojenskými řády a předpisy i rozkazy nadřízených.

Avšak i ve skupinách formálního typu se vytvářejí neformální skupiny a neformální systémy hodnot. Tak jako v každém společenství lidí, i ve vojenských jednotkách se vytváří veřejné mínění, které kladně či záporně mění každého příslušníka, tlumí či povzbuzuje jeho názory a jednání. Každý člověk má potřebu být uznáván skupinou lidí, v níž žije, mít svou prestiž. Tím projevuje jiné psychologické rysy a kvality, než v osamocení.

Existenci neformálních skupin a neformálního systému hodnot nemůžeme z vojenských jednotek nikdy vyloučit a není to ani žádoucí, byť někdy mohou — za určitých okolností — působit ve vojenských jednotkách v opačném směru

proti úsilí velitelů a proti formálnímu systému hodnot.

Právě proto, že ve vojenských jednotkách žijí jedinci neustále pohromadě, neustále na sebe navzájem působí, ustalují se mezi nimi určité vztahy, převládající názory a postoje k jednotlivým druhům činnosti, osobám a skutečnostem. Z nahodile seskupených lidí v jednotce se velmi brzy stává skupina, která ovlivňuje své příslušníky ve všech naznačených směrech. Vytvářejí se živelně, více emocionálně laděné než promyšleně vytvářené vzájemné vztahy, které velmi silně podléhají bezprostředním zkušenostem, povrchním dojmům a suggestivně působícím prožitkům. Voják se tu ocitá v tak nových a nezvyklých podmínkách života a charakteru činnosti, že teprve hledá své místo a postoje. Proto velmi silně podléhá názorům druhých a bezprostředním prožitkům v nových vztazích.

Velitel nesmí nikdy tyto skutečnosti bagatelizovat, ironizovat nebo zesměšňovat. Přesto se ještě tato tendence vyskytuje, zejména u mladých velitelů. Je to pochopitelné, neboť nemají dostatek vojenských ani životních zkušeností, věkově jsou jen o něco málo starší než jejich podřízení vojáci základní služby. U některých mladých velitelů — vojáků z povolání — nejsou v současné době výjimkou případy, že jsou veliteli i věkově starším a hodností vyšším vojákům z povolání. Nikoli ze zlého úmyslu, ale z jakési instinktivní obavy o svou formální autoritu se snaží někteří tito mladí velitelé jednotku „uvelet“, řídit její život jen výlučně po linii formálních vztahů a norem. Bojí se pronikat do neformálních podskupin a navazovat neformální rozhovory s podřízenými z obavy, aby si je příliš „nepřipustili k tělu“.

Ke stejnému výsledku vede u některých velitelů i nesprávné chápání neřiditelné velitelské pravomoci a autority, její jednostranné zdůrazňování na úkor odpovědnosti. Vědomí „moci“ může vést také k nežádoucímu odstupu od podřízených, k povýšeneckému vystupování na svazáckých schůzkách a ke zdůrazňování své důležitosti na každém kroku. Specifickým projevem moci je také moralizování a snaha velitele vystupovat jako ctěný a neomylný člověk.

Za takové situace se vytvářejí příznivé podmínky pro vznik vyhraněného rozporu — konfliktu — mezi formálními a neformálními vztahy, mezi formálním a neformálním hodnotovým systémem. Účinnost rozkazů, pozitivních a negativních výchovných sankcí i jiných opatření, používaných formální autoritou, je snižována.

na, ne-li vůbec eliminována a rozhodující vliv na chování jednotlivce ve vojenské jednotce i na skupinu jako celek má vliv veřejného mínění a neformální systém hodnot. V praxi to konkrétně může nabývat takové podoby, že velitel potrestá za kázeňský přestupek vojáka; v očích příslušníků jednotky je však tento provinilec bezmála „mučedníkem“ nebo „hrdinou“. Namísto opovržení se jeho prestiž ve skupině zvyšuje. Nebo naopak. Velitel odmění vojáka, který není ve skupině oblíben, je považován za „filmaře“, který se umí před velitelem ve vhodný okamžik ukázat, blýsknout, ale nemyslí to upřímně. V případě, že tuto skutečnost velitel nezná, mívá se jeho výchovné opatření rovněž účinkem, neboť veřejné mínění skupiny jeho kázeňské opatření nejen nepodpoří, ale působí jednoznačně proti němu.

Chce-li velitel úspěšně vést svěřené jednotce, musí se učit umění uvádět do souladu formální a neformální vztahy. Formální a neformální systém hodnot. Musí být schopen postihnout, jaké meziosobní vztahy mu u jednotky vznikají, jaké veřejné mínění se rozvíjí a kdo je jeho nositelem, jaký vztah k jednotlivým stránkám vojenského života se u jednotky utváří a proč, kdo jsou neformální vůdci a autority v malých vojenských jednotkách, prostě analyzovat nejen každého jedince, ale i jednotku jako celek. Praxe a výsledky průzkumů potvrzují, že velitelé většinou dobře znají jednotlivé vojáky své jednotky podle posudků, charakteristik a ostatních písemných údajů. Méně však již znají jejich postavení v jednotce, jejich vliv na veřejné mínění, jejich meziosobní vztahy k ostatním příslušníkům jednotky.

Velitel, který se snaží úspěšně působit na podřízené, musí dokonale znát neformální vůdce v jednotce a přidělit je cílům své práce. Současně vytváří atmosféru, ve které nemohou tak zvaní vůdcové s destruktivním vlivem vyvíjet vliv na ostatní vojáky. Je to jedna z nezbytných podmínek formování kolektivu vojenské jednotky.

Kolektivismus je při socialistické a komunistické výchově lidí jedním z hlavních principů. Je součástí morálního kodexu budovatele komunismu, přijatého na XXII. sjezdu KSČ: „Kolektivismus a soudružská vzájemná pomoc: jeden za všechny, všichni za jednoho.“ (XXII. sjezd KSČ, Nová mysl, zvláštní číslo 1961.)

Rekl jsme již v úvodu, že vojenská jednotka není současně automaticky kolektivem.

„Kolektiv je plánovitě organizovaný útvar socialisticky uvědomělých lidí, pevně semknutých vzájemnou úctou, solida-

ritou a odpovědností na podkladě jednoty ideí, cíle a činnosti.“ (Linhart, Tardy, Machač: Vývoj osobnosti a její rozvoj v socialismu, díl II., SNP 1952.)

Kolektiv je společenská skupina s určitými kvalitami vzájemných vztahů mezi lidmi. Vznik opravdového kolektivu a jeho neustálé udržování je složitý proces. Kolektiv je charakterizován novou kvalitou vztahů mezi příslušníky skupiny, která je příznačná jediné pro ty skupiny, v nichž jsou uplatňovány socialistické vztahy mezi lidmi, spojenými k vykonávání společensky prospěšné činnosti.

S úsilím o formování socialistických kolektivů se setkáváme na všech úsecích života naší společnosti. Příklady pracovního hrdinství, vynalézavosti a vzácného porozumění i soudružství nacházíme již dlouhá léta v socialistickém soutěžení, v hnutí kolektivů brigád socialistické práce, v komplexních racionalizačních brigádách, v hnutí zlepšovatelů a vynálezců atd. Na XV. sjezdu KSČ byla rovněž zdůrazněna zásada výchovy kolektivu a výchovy kolektivem. „Budeme nadále rozvíjet výchovu k uvědomělému, socialistickému vztahu k práci. Socialistický člověk se formuje tam, kde vyrůstá, učí se a pracuje. Aktivní výchovnou silou a důležitým faktorem formování socialistického člověka je pracovní kolektiv. Velká iniciativa lidí, jejich pracovní hrdinství a obětavost, socialistické soutěžení, činnost brigád socialistické práce dokazují, že jsme dosáhli cenných výsledků i na tomto úseku.“ (Zpráva o činnosti strany a vývoji společnosti od XIV. sjezdu KSČ a další úkoly strany, Svoboda 1976, s. 51–52.)

V souladu s rostoucím významem kolektivismu při budování rozvinuté socialistické společnosti se zvyšují i požadavky na všechny vedoucí pracovníky. „Vzhledem k rostoucím úkolům hospodářské výstavby a rozvoje společnosti musíme v příštím období podstatně zvýšit nároky na politickou i odbornou vyspělost a připravenost vedoucích pracovníků, na jejich morální kvality, na jejich schopnost vést kolektiv, tvořivě rozvíjet a důsledně uvádět v život politiku strany na svěřeném úseku.“ (Tamtéž, s. 46.)

Co platí v naší společnosti obecně, platí samozřejmě také v ČSLA.

Vzhledem k úloze ČSLA má však výchova ke kolektivismu některé zvláštnosti. Patří mezi ně např. vytváření vztahu k veliteli a kolektivu jednotky, pěstování důvěry, čestnosti a úcty k jednotlivým vojákům kolektivu, rozvíjení prvků aktivity a iniciativy, nezištná pomoc druhým, zůstávajícím, méně zkušeným, kritika těch, kteří žijí na úkor kolektivu a naru-

šují kázeň, vypěstování pocitu odpovědnosti za dosažení co nejlepších výsledků celým kolektivem, upevňování návyků kolektivní spolupráce k ovládní moderní techniky osádkami atd.

Vychova ke kolektivismu je nezbytná i s ohledem na charakter příští možné války. Obsluha a efektivní využívání moderní bojové a zabezpečovací techniky je plně závislá na sladění práce kolektivu. Každý člen kolektivu může kladně či záporně ovlivnit výsledek společné činnosti s dalekosáhlými důsledky. Proto je důležité vychovávat v každém jednotlivci osobní odpovědnost za splnění kolektivního cíle a souběžně odpovědnost kolektivu za každého svého člena. Tyto vzájemné vztahy jednotlivce a kolektivu prolínají celým vojenským životem a jsou důležitým kritériem upevnění vojenské kázně.

U bojových jednotek nejsme prakticky nikdy v situaci, že bychom museli tvořit naprosto nový kolektiv, ale také nejsme naopak téměř nikdy v situaci, že by tento kolektiv byl poměrně stálý. Proto nepřetržitě formování a udržování kolektivu vojenské jednotky patří k nejnáročnějšímu a nejobtížnějšímu umění velitele, ale také k povinnosti. Bez jejich plnění nemůžeme vojenskou jednotku úspěšně řídit. Je samozřejmé, že žádný vojenský kolektiv nemůže plnit své poslání bez účelné a promyšlené organizace svého života, bez pevného systému řízení a vedení v rámci nedílné velitelské pravomoci. Nedílná velitelská pravomoc a kolektivismus se nejen nevylučují, ale dokonce se vzájemně podmiňují a podporují, neboť v socialistické armádě musí velitelé aktivitu a iniciativu vojáků cílevědomě usměrňovat v zájmu potřeb armády a její vysoké bojové pohotovosti.

Smysl utváření pevných vojenských kolektivů a zdravého veřejného mínění spočívá v aktivní mobilizaci všech příslušníků jednotky k příkladnému a iniciativnímu plnění vojenských povinností, v cílevědomě usměrňování jejich chování v duchu požadavků vojenské přísahy, řádů, rozkazů a nařízení velitele.

K upevnění vojenského kolektivu patří nesmířitelnost veřejného mínění k těm, kdo narušují dobré jméno jednotky, maří společnou práci a dobré výsledky. Síla zdravého veřejného mínění spočívá především v tom, že působí výhradně svou morální autoritou, a to nepřetržitě, při výcviku, ale i v době osobního volna, na vycházce, tedy i v situacích, kdy možnosti velitele kontrolovat a usměrňovat chování jednotlivců jsou značně omezeny.

Nejčastější překážkou, která stojí v cestě vytvoření zdravého kolektivu, bývá fa-

lešné kamarádství. Spočívá v nesprávných a ve svých důsledcích škodlivých vztazích mezi lidmi, které vyplývají z nekritického a nesebekritického ovzduší u jednotek.

Proti nezdravému a škodlivému falešnému kamarádství je nutné vést trvalý a nesmlouvavý boj ideově politickou výchovou, všestranným upevňováním morálního stavu jednotky.

Významná úloha připadá přitom veliteli. Musí si neustále uvědomovat, že vážnost a autorita neziskává automaticky jmenováním do funkce, ale schopnostmi a znalostmi, nekompromisním prosazováním celospolečenských zájmů, svědomitou prací, skromností a pozorným vztahem k lidem, spravedlností, osobním příkladem, jednotou slov a činů. Je ověřenou zásadou, že podřízení mají rádi náročného a spravedlivého velitele a neváží si velitele, u něhož převažuje slabá vůle, sobeckost, neupřímnost a kariérismus.

Velmi účinnou metodou uplatňování vlivu kolektivu na kázeň v jednotce je veřejné oceňování práce nejlepších příslušníků, stejně jako i veřejné projednávání kázeňských přestupků příslušníků kolektivu, zjištění jejich příčin a vytyčení cest k nápravě.

Používání této metody nezabavuje velitele odpovědnosti, ani nesmí znamenat přenášení kázeňské pravomoci na kolektiv. Velitel i v těchto případech postupuje podle pravidel kázeňské pravomoci. Účinnost vlivu kolektivu na kázeň spočívá v tom, že opatření velitele se pak setkávají s podporou kolektivního veřejného mínění a že nedochází ke zmiňovaným nežádoucím konfliktům mezi neformálním a formálním systémem hodnot.

Vytvoření soudružského vojenského kolektivu vyžaduje mnoho času, trpělivosti a drobné práce. V obrovské záplavě povinností, které musí velitel jednotky plnit, vypadají problémy, o kterých jsme se zmiňovali, jako druhořadé nebo zanedbatelné. Je to ovšem povrchní pohled. Praxe potvrzuje, že pevně a uvědoměle kázně v jednotkách nemůžeme dosáhnout jen organizovaností života a výcvikem, ale také socialistickým kolektivem, o němž sovětský teoretik a pedagog A. S. Makarenko napsal: „Kolektivismus se projevuje tam, kde člověk dělá více než svoji povinnost, kde vědomě dělá víc ne proto, že dostane víc zapláceno, ale že to považuje za společenskou a samozřejmou povinnost ke kamarádům, kolektivu, společnosti...“ (Makarenko, A. S., Vybrané pedagogické spisy, Praha, s. 87.)

To je aktuální zvláště v podmínkách armády.